

Türkiye’de Sağlık Alanında Yapılan Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Tez Çalışmalarının İçerik Analizi

Content Analysis of Organizational Citizenship Behavior Studies Conducted in the Health Field in Turkey

Öğr. Gör. Selma ARSLANTAŞ¹, Prof. Dr. Zekai ÖZTÜRK²

Öz

Örgütsel vatandaşlık davranışı birçok meslek grubunda araştırma konusu olmuş bir örgütsel davranıştır. Bu içerik analizi, sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı konu alan bir doktora tezi için alt yapı oluşturmak için planlanmış olup, Türkiye’de 2000-2020 yılları arasında sağlık sektöründeki örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yapılan tez çalışmalarının ayrıntılı olarak incelenmesi ve uygulayıcılara genel bir analiz sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına kayıtlı 2000-2020 yılları arasında sağlık alanında yapılan örgütsel vatandaşlık davranışı konulu lisansüstü tezler taranmıştır. Toplamda belirlenen kritere uyan Türkiye’de yapılmış ve erişime açık 49 lisansüstü tez incelenmiştir. Tezlerden toplanan veriler excel programına aktararak çözümlenmesi yapılmış ve tablolar haline getirilmiştir. Yapılan çalışmada elde edilen verilere göre sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı konusunun daha çok yüksek lisans tezlerinde çalışıldığı (%87,75), konunun 2011-2015 yılları arasında daha fazla çalışıldığı tespit edilmiştir. Örgütsel vatandaşlıkla demografik değişkenler, örgütsel adalet, örgütsel güven, psikolojik sermaye kavramlarının daha çok ilişkilendirildiği, Podsakoff ve MacKenzie (1990) tarafından geliştirilen ölçeğin sıklıkla tercih edildiği, en çok nicel yöntemlerin tercih edildiği ve geçerlilik analizinin çoğunlukla yapılmamasına rağmen güvenilirlik analizinin çoğu tezde yapıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Lisansüstü tezlerde analiz yöntemi olarak daha sıklıkla korelasyon, regresyon, t testi ve ANOVA testlerinin kullanıldığı, örneklem grubuna çoğunlukla tüm hastane personelinin dahil edildiği, hemşire grubu ve sağlık çalışanlarının tümünün yine daha çok örneklem grubu olarak seçildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel vatandaşlık davranışı, sağlık, içerik analizi, yüksek lisans ve doktora tezleri.

Makale Türü: Derleme

Abstract

Organizational citizenship behavior is an organizational behavior that has been the subject of research in many occupational groups. This content analysis, in the health field is planned to build the infrastructure for a doctoral thesis on organizational citizenship behavior subject area, Turkey from 2000-2020 years to include examining in detail the thesis study on organizational citizenship behavior in the health sector and practitioners aimed to present an overall analysis. For this purpose, the graduate theses on organizational citizenship behavior in the field of health between 2000-2020, which were registered in the database of YÖK National Thesis Center, were scanned. In total, matching the specified criteria, made in Turkey and open access 49 graduate theses were examined. The data collected from the theses were transferred to the Excel program, analyzed and turned into tables. According to the data, it was determined that the topic of organizational citizenship behavior in the field of health was studied the most in the most between 2011-2015 and master's theses (87.75%), and demographic variables are most frequently associated with the concepts of organizational justice, organizational trust, psychological capital, the scale developed by Podsakoff and MacKenzie (1990) is frequently preferred, quantitative methods are the most preferred. It

¹Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eldivan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, sarslantas@karatekin.edu.tr

²Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zekai.ozturk@hbv.edu.tr

Atf için (to cite): Arslantaş, S. ve Öztürk, Z. (2022). Türkiye’de sağlık alanında yapılan örgütsel vatandaşlık davranışı tez çalışmalarının içerik analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 992-1005.

was determined that correlation, regression, t test and ANOVA tests were used more frequently as analysis methods in postgraduate theses, mostly all hospital personnel were included in the sample group, and all of the nurse group and healthcare professionals were frequently selected as the sample group.

Keywords: Organizational citizenship behavior, health, content analysis, postgraduate and doctorate dissertations.

Paper Type: Review

Giriş

Örgütlerde sergilenen örgütsel vatandaşlık davranışları verimliliğin artması, çalışanların performanslarının yükselmesi, iş doyumunu ve örgütteki işbirliğinin güçlenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır (Keleş ve Pelit, 2009). Örgütteki sonuçlara sağladığı katkılar nedeniyle geniş bir çalışma alanı bulan örgütsel vatandaşlık davranışı sağlık alanında çalışanlarda da en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. ÖVD bireysel ve örgütsel özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışı daha çok kişisel bir seçim meselesidir, öyle ki yapılmadığı durumlarda genellikle cezalandırma gibi bir sonuç oluşmamaktadır. İşletmelerin performansını iyileştirme ve istikrarsızlığı önleme, kaliteli personeli dahil etme ve elinde tutma, sosyal sermayeye katkı, çevresel değişikliklere daha hızlı yanıt verebilme gibi bir çok olumlu yönleri bulunmaktadır.

Örgütsel vatandaşlık davranışının literatürüne baktığımızda 1983 yılında Bateman ve Organ tarafından bir kavram olarak tanımlanması ve devamında yapılan çalışmalar karşımıza çıkmaktadır (Bateman ve Organ, 1983; Organ, 1977, 1988; Smith ve ark., 1983). Bateman ve Organ (1983) kavramı, çalışanların vatandaşlık davranışının resmi iş tanımının dışında, doğrudan tazminat için tanınmayan faaliyetler ve sadece kuruluşun etkinliğine katkısı olan faaliyetler değil başka bir kişi veya grupların performansına yardımcı olmak için olarak sınıflandırmıştır. Vatandaşlık, çalışanın sorumluluk duygusuyla başkalarına veya örgüte yardım etme isteğinden ileri gelmektedir. Organ ÖVD’ ni, örgütün resmi ödül sistemi tarafından doğrudan ve açıkça belirtilmeyen ancak örgütün işlevlerine ve verimliliğine doğrudan katkı sağlayan gönüllü davranışlar olarak tanımlamıştır (Organ, 1988). Daha sonra konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarla ile ÖVD boyutları şekillenmeye başlamıştır (Smith vd. 1983, Williams vd., 1986, Graham, 1991, Podsakoff vd., 2000). Organ (1988) tarafından beş ana örgütsel vatandaşlık davranışı kategorisi önerilmiş ve modern araştırmalarda en yaygın olarak test edilen boyutlar olmaya devam etmektedir. Bu boyutlar özgecilik, vicdan, sportmenlik, nezaket ve sivil erdem olarak sıralanmaktadır (Podsakoff, MacKenzie , Moorman ve Fetter, 1990).

Literatürde ÖVD, çok fazla değişkeni etkilemekte ve birçok değişkenden de etkilenmektedir. Örgütsel çalışmalar literatüründe, bireysel, grup ve örgütsel olarak çalışılan konunun en sık performansla pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ehrhart, Bliese ve Thomas, 2006; NP Podsakoff et ve diğerleri, 2009; PM Podsakoff ve diğerleri, 2000). Ayrıca, ÖVD’ nin daha sağlıklı ve daha olumlu bir çalışma ortamı sağlayacağı da ifade edilmektedir (Organ, 1988; Organ & Ryan, 1995). Bu nedenle örgüt ve işletme başarısı için hem teoride hem de pratikte aranan konular arasında yer almaktadır.

Türkiye’de ÖVD ile ilgili yapılan son çalışmalara bakıldığında; örgütsel adalet (Şeşen ve Basım, 2010; Akgüney, 2014; Özçınar ve Demirel, 2016; Arı, Gülova, & Köse, 2017; Yüksel, 2017; Samancı ve Basım, 2018), örgüt içi çatışma (Güler, 2010), lider-üye etkileşimi (Ürek, 2015), sinizim (İçerli ve Yıldırı, 2012; Erdoğan ve Bedük, 2013), örgütsel bağlılık (Kurtulmuş; 2014; Çelik, 2017), örgütsel politika (Çelik, 2017), psikolojik sözleşme (Envergil, 2018), iş tatmini (Kaymakçı, 2013; Zehtab, 2018), rol çatışması ve rol belirsizliği (Tabakoğlu, 2016), örgütsel güven (Ersan, 2018), örgüt iklimi (Korkmaz ve Keleş, 2021) örgütsel sessizlik (Kılıçlar ve Harbalıoğlu, 2014; Korkmaz, 2015; Turgut ve Akbolat, 2017), etik liderlik (Büyükyılmaz ve Faay, 2017), etik (Güğerçin ve Ay, 2017), örgütsel destek (Büyükyılmaz ve

Fidan, 2017), iş performansı (Karanlık ve Sakallı, 2019), kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal itibar (Karabey ve Battal, 2020) konuları ile birlikte çalışıldığı görülmüştür. Literatürde ÖVD ile ilgili sağlık alanındaki çalışanlarla yapılan çalışmaların analiz edildiği, benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulduğu, sistematik ve çok boyutlu olarak irdelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yapılan tez çalışmaları ayrıntılı betimlenerek, uygulayıcılara genel bir analiz sunmak amaçlanmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalara uygulama ve teoride katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu içerik analizi ayrıca sağlık çalışanlarda örgütsel vatandaşlık davranışını konu alan doktora tezi için alt yapı oluşturmak amacıyla planlanmış olup, Türkiye’ de 2000-2020 yılları arasında sağlık sektöründeki örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yapılan tez çalışmaları yapılmıştır.

1. Araştırmanın Amacı

Bu içerik analizi, sağlık alanında çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışını konu alan bir doktora tezi için alt yapı oluşturmak için planlanmış olup, Türkiye’ de 2000-2020 yılları arasında sağlık sektöründeki örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yapılan tez çalışmaları ayrıntılı betimlenerek, uygulayıcılara genel bir analiz sunmak amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda aşağıda belirlenen araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Sağlık alanında yapılan lisansüstü tezler;

1. Yayın türleri,
 2. Yapıldığı üniversiteler,
 3. Yıllara göre dağılımı,
 4. Araştırma yöntemleri,
 5. Örneklem kitlesi,
 6. Örneklem belirleme tekniği,
 7. Kullanılan ölçek,
 8. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizleri,
 9. Veri analiz yöntemleri,
 10. İlişkilendirildiği konular,
 11. Etkileyen ve etkilediği faktörler,
- açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?

2. Araştırmanın Önemi

Literatürde örgütsel vatandaşlık davranışıyla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Örgütlerde sergilenen örgütsel vatandaşlık davranışları verimliliğin artması, çalışanların performanslarının yükselmesi, iş doyumunu ve örgütteki işbirliğinin güçlenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır (Keleş ve Pelit, 2009). Örgütteki sonuçlara sağladığı katkılar nedeniyle geniş bir çalışma alanı bulan örgütsel vatandaşlık davranışı sağlık alanında çalışanlarda en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. Literatür incelendiğinde, Türkiye’de sağlık alanındaki çalışanlara yönelik yapılan tezlerde konunun 2007 yılından itibaren artarak ilgi görmeye başladığı tespit edilmiştir. Örgütsel davranış çalışmalarında sağlık alanında çalışanlar sıklıkla tercih edilen bir evren oluşturmaktadır. Sağlık çalışanlarında örgütsel vatandaşlık davranışının araştırıldığı çalışmalara bakıldığında yapılan çalışmalarda konuyla ilgili farklılıklar ve benzerliklerinin ortaya konulduğu, kapsamlı ve sistematik olarak incelendiği bir içerik analizi çalışmasına rastlanmamıştır. Bu çalışma, Türkiye’de sağlık çalışanlarına yönelik 200-2020 yılları arasında yapılan lisansüstü çalışmaların bütüncül bir şekilde analiz edilerek konuyla ilgili

çalışmaların genel durumunun ortaya konulması ve uygulayıcılara bir çerçeve oluşturması açısından önem arz etmektedir.

3. Yöntem

Araştırmanın modelini nitel araştırma modeli oluşturmaktadır. Türkiye’deki 2000-2020 yılları arasında Örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda sağlık çalışanlarına yönelik yapılmış olan lisansüstü tezlerin tümü YÖK Ulusal Tez Merkezi arşivinden alınan tezlerin ele alındığı bu çalışmada içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi konuya ve bağlama odaklanır ve metnin bölümleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar gibi çeşitliliği vurgular. İçerik analizi yöntemi istatistiki verilerin yorumlanarak yeniden düzenlenmesi ile niceliksel verilere ulaşmayı hedefleyen bir yöntemdir (Graneheim ve Lundman, 2004). Bu çalışmada içerik analizinin tercih edilme nedeni verilerin belirli kriterlere göre bir araya getirilmesi ve okuyucunun anlayacağı biçime dönüştürülerek sunulmasıdır (Bauer, 2003; Fraenkel ve Wallen, 2000; Yıldırım ve Şimşek, 2005; Doğan ve Tok, 2018).

3.1. Evren ve Örneklem

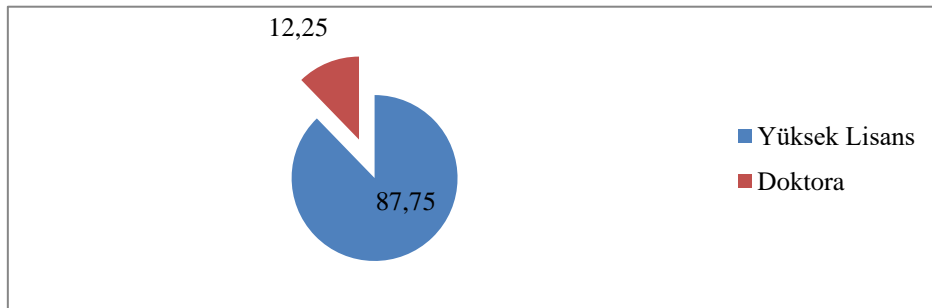
Bu çalışmanın evrenini Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri arşivinde yer alan ve 2000-2020 yılları arasında sağlık alanındaki çalışanlara uygulanan konuyla ilgili kriterlere uyan 49 adet lisansüstü tez (yüksek lisans ve doktora) çalışması belirlenmiştir. Çalışma kullanılan verilerin YÖK Ulusal Tez Merkezi Elektronik Tez Arşivinde tam ve doğru olarak kayıtlı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Çalışmamızın 2000-2020 yılları arasında içermesi, örgütsel vatandaşlık anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucu ile elde edilmesi bir kısıtlılıktır. Çalışmaya sadece sağlık çalışanlarına yönelik yapılan çalışmaların dahil edilmesi ve lisansüstü tezlerin alınması diğer kısıtlılığdır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Türkiye’de sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı konusundaki tezlerin analizini yapmak amacıyla veri toplama formu oluşturulmuştur. Veri toplama formundaki kriterler konunun yıllara göre dağılımı, yayım türleri, en çok yapıldığı üniversiteler, en sık ilişkilendirildiği konular, etkileyen ve etkilediği faktörler, araştırma yöntemleri, en sık kullanılan ölçekler, konunun en çok çalışıldığı örneklem, örneklem belirleme tekniği, yapılan geçerlik ve güvenilirlik testleri, verilerin analizinde en sık kullanılan testler şeklinde belirlenmiştir. Bu kriterlerin çözümlenmesinde microsoft excel programı kullanılmıştır. Bu çalışmada, veri toplama formu ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler içerik analizi ile daha derinlemesine bir işlem uygulanarak elde edilen kategoriler ve frekansları tablolar halinde sunulmuştur.

4. Bulgular

Grafik 1. Yapılan doktora ve yüksek lisans tezi

Grafik 1’de örgütsel vatandaşlık davranışa ilişkin yazılan tezlerin büyük çoğunluğunun %87,75’ inin yüksek lisans tezleri olduğu, %12,25’ inin ise doktora tezlerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1. Üniversitelere göre yapılan tezlerin dağılımı

Üniversite Adı	Tez Sayısı	Yüzde(%)		
Marmara Üniversitesi	5	20,4		
Beykent Üniversitesi				
Hacettepe Üniversitesi	3	18,4		
İstanbul Üniversitesi				
Balıkesir Üniversitesi				
Gazi Üniversitesi	2	24,4		
Pamukkale Üniversitesi				
Selçuk Üniversitesi				
Kırklareli Üniversitesi				
THK Üniversitesi				
Anadolu Üniversitesi				
Ankara Üniversitesi	1	36,8		
Erciyes Üniversitesi				
Yıldız Teknik Üniversitesi				
Atatürk Üniversitesi				
Yalova Üniversitesi				
Niğde Üniversitesi				
Aksaray Üniversitesi				
Cumhuriyet Üniversitesi				
Gebze Teknik Üniversitesi				
Sakarya Üniversitesi				
Afyon Kocatepe Üniversitesi				
Çağ Üniversitesi				
Okan Üniversitesi				
Arel Üniversitesi				
A. Alaaddin Keykubat Üniversitesi				
Ondokuz Mayıs Üniversitesi				
Dokuz Eylül Üniversitesi				
Süleyman Demirel Üniversitesi				
Toplam			49	100

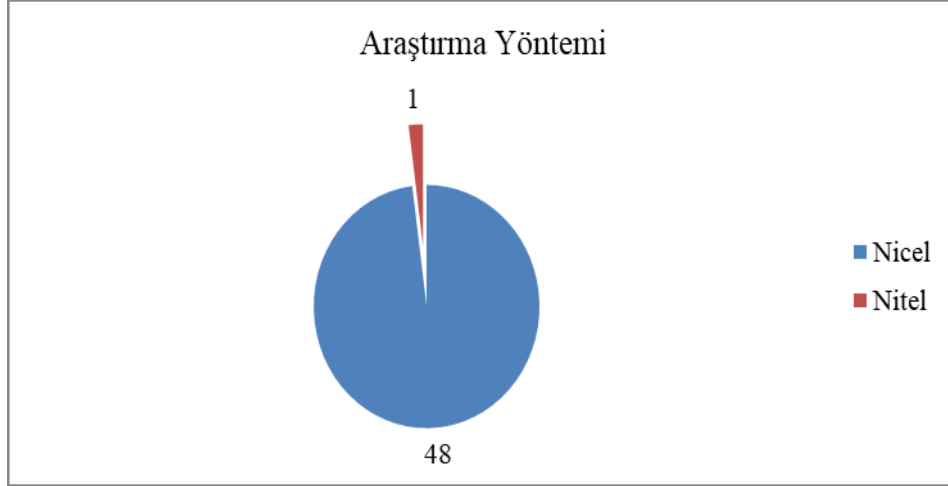
Örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yazılan lisansüstü tezlerin dağılımına bakıldığında Marmara Üniversitesi ve Beykent Üniversitesi 5 adet, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesinde 3 adet olduğu görülmektedir. Buradan örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin üniversiteler açısından birbirine yakın bir dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo 2. Tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıl	Sayı	Yüzde (%)
	Yüksek lisans/Doktora	
2003	1	2,04
2008	3	6,13
2009	1	2,04
2010	4	8,16
2011	1	2,04
2012	6	12,24
2013	4	8,16
2014	3	6,13
2015	8	16,33
2016	4	8,16
2017	1	2,04
2018	5	10,2
2019	5	10,2
2020	3	6,13
Toplam	49	100

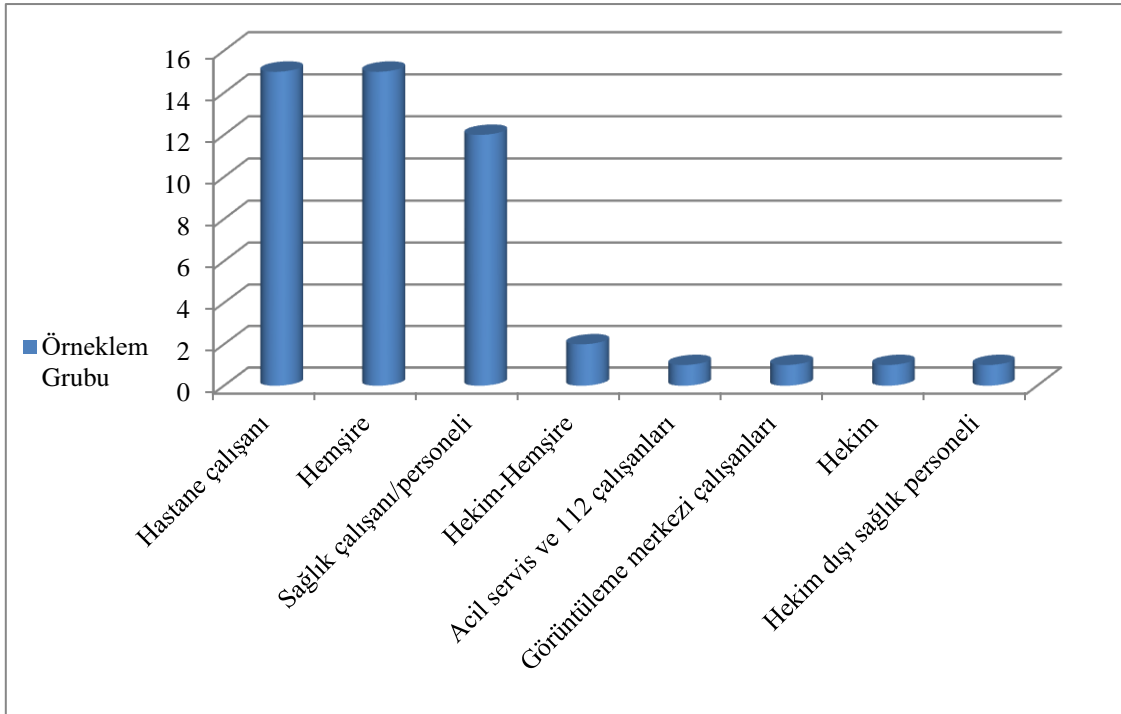
Örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılan tezlerin yıllar arasındaki dağılımına bakıldığında 2011-2015 yılları arasında % 44,9, 2016-2020 yılları arasında % 36,73 oranında lisansüstü tez yazıldığı görülmüştür. 2004 ile 2007 yılları arasında sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılmış bir teze rastlanmamıştır.

Grafik 2. Kullanılan araştırma yöntemi

Grafik 2 incelendiğinde, örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun (48 adet) nicel yöntemlerle yapıldığı, yapılan bir tezde nitel yöntemden durum çalışması modelinden yararlandığı görülmektedir. Nicel yöntemlerden ise daha çoğunlukla genel tarama ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Ancak yapılan nicel tezlerin (%16,33) ise araştırma yöntemi hakkında detaylı bir bilgi verilmemiştir.

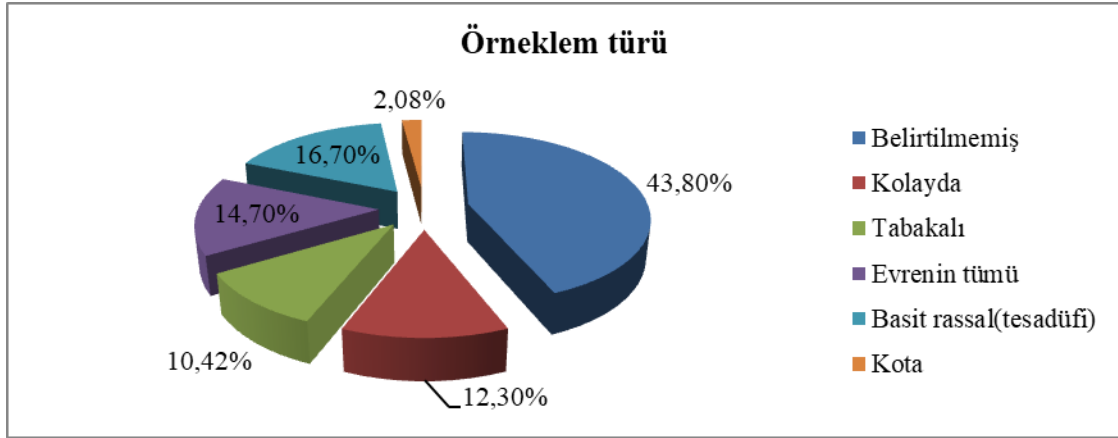
Grafik 2. Konunun çalışıldığı örneklem

Grafik 3’te araştırmacıların örneklemini daha çok (% 31,25) tüm hastane çalışanları yani hastanede çalışıp sağlık personeli olan ve olmayan çalışanlar ve hemşire grubunun oluşturduğu görülmektedir. Hastanede çalışan personelin sayısına baktığımızda hemşire grubunun diğer sağlık çalışanları sayısına oranla daha fazla olduğu ve hemşire grubunda veri

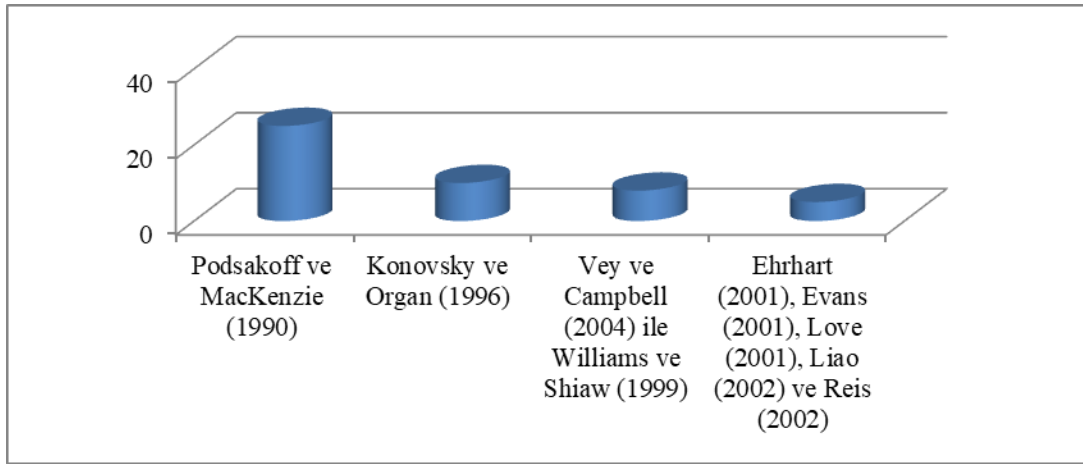
toplamanın daha kolay olduğu için tercih edildiği düşünülmektedir. Tezlerin %25' inde sağlık çalışanlarının tümünün örnekleme dahil edildiği görülmektedir.

Grafik 3. Örneklem belirleme tekniği

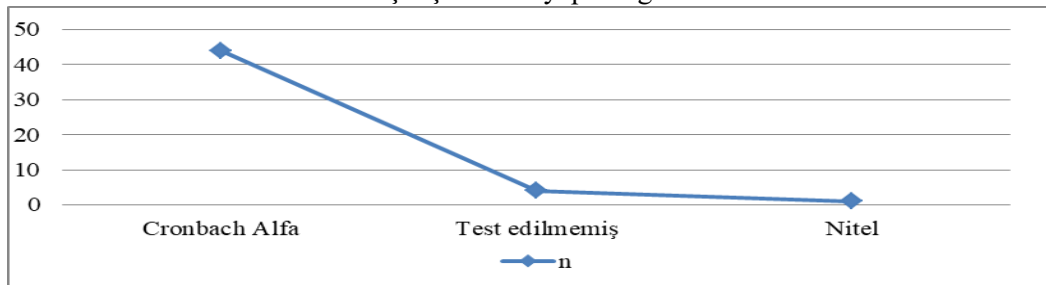
Grafik 4 incelendiğinde, lisansüstü tezlerde kullanılan örnekleme tekniği genel olarak belirtilmemiştir (% 44,9). Yapılan tezlerin örneklemlerin çoğunlukla basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle (%16,33) belirlendiği, bunu sırayla kolayda (%12,25) ve tabakalı (%10,2) örnekleme yöntemlerinin izlediği görülmektedir. Çalışmalarda daha çok olasılıklı örnekleme yöntemi tercih edildiği belirlenmiştir. Olasılıklı örnekleme yöntemi, öğelerin rastgele seçilmesi ve olasılık kuramına göre, örneklemin, evrenin parametrelerini doğru yansıtmaya ihtimali ile genellenebilirliğinin çok daha yüksek düzeyde olmasıdır (Coyne, 1997).

Grafik 4. Kullanılan ölçekler

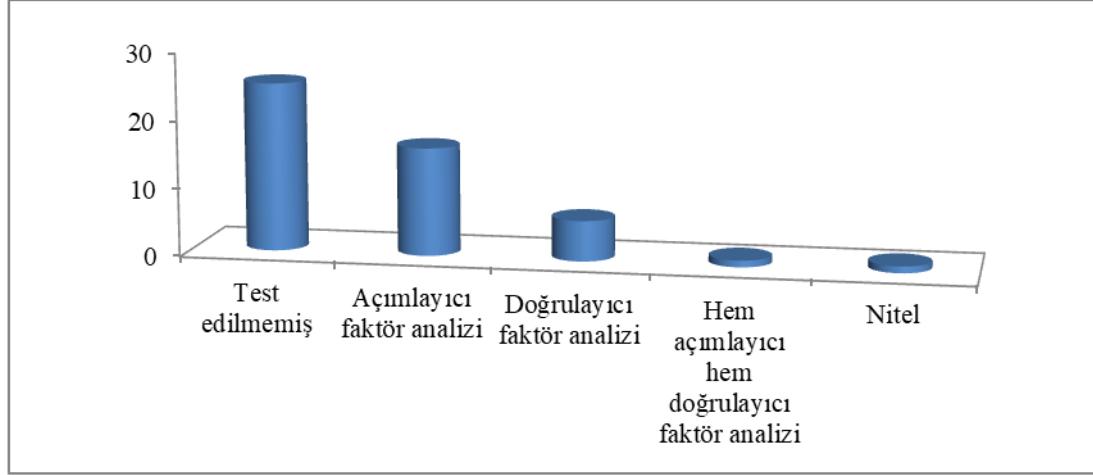
Araştırmacılar lisansüstü tezlerinde çoğunlukla (% 52,08) Podsakoff ve Mckenzie (1990) tarafından hazırlanan “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeğini” kullanmışlardır. Daha sonra ise Konovsky ve Organ(1996) (%20,83), Vey ve Campbell(2004)ile Williams ve Shiao(1999)(%16,67) tarafından geliştirilen ölçekler kullanılmıştır.

Grafik 5. Nicel çalışmalarda yapılan güvenilirlik testleri

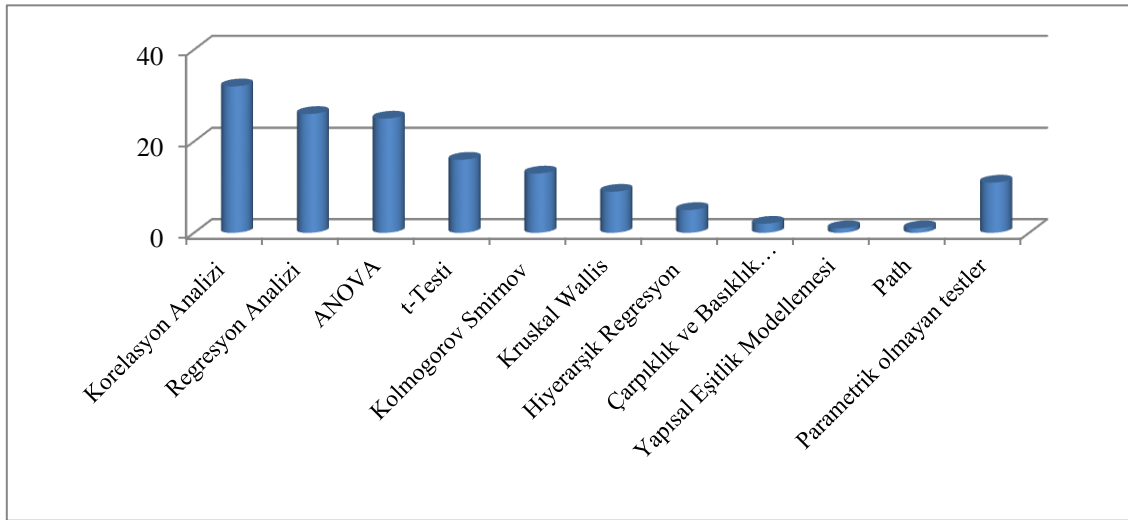
Grafik 6’ya bakıldığında tezlerde kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach Alfa katsayıları hesaplanarak elde edilmiştir. Ancak tezlerin bir kısmında (%8,16) güvenilirlik analizi yapılmamıştır. Bu sonuçlara göre araştırmacıların tezlerde güvenilirlik analizine önem verdikleri ifade edilebilir.

Grafik 6.Nicel çalışmalarda yapılan geçerlilik testleri

Yapılan tezlerde kullanılan ölçeklerin geçerlilik testleri incelendiğinde çoğunlukla (%51,02) geçerlilik testlerinin yapılmadığı görülmüştür. Açımlayıcı faktör analizi (%32,65) en fazla tercih edilen geçerlilik yöntemi olup doğrulayıcı faktör analizini de tercih edenler (% 12,25) bulunmaktadır. Yapılan bir tezde ise hem doğrulayıcı hem de açımlayıcı faktör analizi tercih edilmiştir. Araştırmacılarca önyargı gibi yanlılıkla sonuçlanacak durumların önlenmesi ve inandırıcılığı arttırmak için araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin ölçülmesi gerekir (Mertens, 2014).

Grafik 7. Verilerin analizinde en sık kullanılan testler

Grafik 8, incelendiğinde lisansüstü tezlerde analiz yöntemi olarak en sık kullanılan korelasyon analizi (n=32), regresyon analizi (n= 26), ANOVA (n=25) ve t-testidir (n=16). Yapılan tezlerde çoğunlukla betimleyici istatistiklerin (yüzde, frekans vb.) kullanılmasından dolayı en sık kullanılan analiz yöntemleri tablosunda yer verilmemiştir. Verilerin normallik dağılımını belirlemek için kullanılan Kolmogorov Smirnov (n=13) ile çarpıklık ve basıklık (n=2) gibi testlerin çalışmalarda daha az kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda dağılımın normal olup olmadığına ilişkin analizler yapıldıysa bunların tezlerde belirtilmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Sıklıkla ilişkilendirildiği konular

Konu	Tez Sayısı
Demografik Değişkenler	
Örgütsel Adalet	6
Örgütsel Güven	
Psikolojik Sermaye	5
Örgütsel Özdeşleşme	
Örgütsel Sessizlik	4
Duygusal Zeka	
Lider Üye Etkileşimi	3

İncelenen tezlerde örgütsel vatandaşlık davranışının en sık ilişkilendirildiği kavramların demografik değişkenler, örgütsel adalet, örgütsel güveni (6 defa), psikolojik sermaye (5 defa), örgütsel özdeşleşme, örgütsel sessizlik(4 defa), duygusal zeka, lider üye etkileşimi (3 defa) olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Kavramı etkileyen faktörler

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Aracı/Düzenleyici Değişken	Bağımlı değişken
Örgüt içi çatışma (+)			ÖVD
Duygusal zeka (+)			ÖVD
Örgütsel adalet (+)			ÖVD
Örgütsel adalet (+)		Lider üye etkileşimi	ÖVD
Psikolojik sermaye (+)	2		ÖVD
Örgütsel sessizlik (-)	2		ÖVD
Personel güçlendirme (+)	İşten ayrılma niyeti (-)		ÖVD
İş tatmini (+)	2		ÖVD
Lider üye etkileşimi (+)		İzlenim yönetimi	ÖVD
Örgütsel özdeşleşme (+)	Örgütsel sessizlik (-)		ÖVD
Rol çatışması, rol belirsizliği (-)			ÖVD
Psikolojik sermaye (+)	Örgütsel sinizm (-)		ÖVD
Psikolojik sermaye (+)	Tükenmişlik (-)		ÖVD
Pozitif psikolojik sermaye (+)	Örgütsel güven (+)		ÖVD
Örgütsel güven (+)		Örgütsel özdeşleşme	ÖVD
Örgüt kültürü (+)	İş tatmini (+)		ÖVD
Psikolojik sözleşme (+)	Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme (+)		ÖVD
Erdemlilik (+)			ÖVD
Liderlik algısı (+)			ÖVD
Mahremiyet bilinci (+)			ÖVD
Algılanan yönetici desteği			ÖVD
Algılanan çalışma arkadaşı desteği (+)			ÖVD

Tablo 4'te duygusal zeka, psikolojik sermaye, örgütsel güven, örgütsel adalet, örgütsel özdeşleşme gibi değişkenlerin örgütsel vatandaşlık davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği, örgütsel sessizlik, işte ayrılma niyeti, tükenmişlik gibi değişkenlerin ise örgütsel vatandaşlık davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırılan tezlerde örgütsel vatandaşlık davranışının aracı etkili olduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Tablo 5. Kavramın etkilediği faktörler

Bağımsız Değişken	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Aracı/düzenleyici değişken
ÖVD	Mesleki özellikler(+)	Örgütsel güven(+)	
ÖVD	Psikolojik sözleşme ihlali(-)	İşten ayrılma niyeti(-)	Güven(+)
ÖVD	İşten ayrılma niyeti(-)		
ÖVD	Örgütsel sessizlik(-)	Çalışan performansı(+)	
ÖVD	Örgütsel bağlılık(+)		
ÖVD	Örgütsel özdeşleşme(+)		
ÖVD	İş tatmini(+)	Meslek seçim algıları(+)	
ÖVD	Kurumsal sosyal sorumluluk algısı(+)	İç girişimcilik(+)	
ÖVD		Örgütsel güvenlik iklimi İş özerkliği	
ÖVD	Kurumsal itibar(+)	Büyüme performansı(+)	Yenilik yönelimi(+)

Tablo 5’te örgütsel vatandaşlık davranışı işten ayrılma niyetini, örgütsel sessizliği, psikolojik sözleşme ihlali negatif yönde, örgütsel güven, çalışan performansı, örgütsel bağlılığı, örgüt özdeşleşmeyi, iş tatminini pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca yenilik yönelimi ve güvenin aracı etkisinin olduğu çalışmalarda da pozitif yönlü anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Örgütsel vatandaşlık davranışının örgütsel güvenlik iklimi ve iş özerkliği üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Ancak burada örgütsel güven, psikolojik sözleşme ihlali, işten ayrılma niyeti araştırmalarda hem bağımlı hem de bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de 2000-2020 yılları arasında sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı yazınının genel çerçevesinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada 49 adet lisansüstü tez belirli kriterler bağlamında analiz edilmiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye’de sağlık çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışı çalışmalarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2010 yılı ve sonrasında yapılan çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. 2000-2010 yılları arasında pek fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Sağlık çalışanlarının ekstra rol davranışları olarak da nitelendirilen örgütsel vatandaşlık davranışlarının belirlenmesi ve sağlık alanındaki performans, kalite gibi önemli göstergeleri etkilemesi ve örgüt üzerindeki olumlu sonuçları nedeniyle sağlık alanında da araştırma konusu olarak sıklıkla tercih edildiğini düşündürmektedir. Bu durum Koşar (2018)’in eğitim alanında yapmış olduğu içerik analizi çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Sağlık alanında örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda yapılan tezlerin çoğunlukla yüksek lisans tezlerinden oluştuğu görülmektedir. Belenkuyu (2015) ve Koşar (2018)’in çalışmalarında da benzer bulguya ulaşılmış olup bu kavramın yüksek lisans tezlerinde daha sıklıkla çalışıldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de lisansüstü çalışmaların daha çok yüksek lisans düzeyinde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmalarda tercih edilen araştırma yöntem ve desenlerine bakıldığında nicel (n=48) araştırma yöntemlerinin nitel (n=1) araştırma yöntemlerine kıyasla daha çok tercih edildiği görülmüştür. 8 adet çalışmada araştırma yöntemi türüne ait ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Nicel araştırma yöntemi, araştırmacının gerçeği önyargısız ve objektif bir biçimde açıklaması beklenir. Araştırmacılar, standart ölçme araçlarıyla kendilerini araştırmadan izole ederek çalışmalarını oluştururlar (Borg ve Gall, 1989). Bulgularla ilişkili verilerin toplanması için nicel çalışmalarda anket yöntemi tercih edilmektedir. Nicel araştırmaların sıklıkla kullanılması

gerekeceği olarak örnekleme daha hızlı ve kolay ulaşılabilmesinin yanı sıra verilerin toplanması ve yorumlanmasının da daha kısa sürede ve daha kolay yapılabilmesidir. Araştırma yöntemi olarak nicel yöntemin daha çok tercih edildiği sonucu Değirmenci ve Doğru (2017), Koşar (2018) ve Oruç (2020)' un çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun veri toplama anket yöntemi kullandıkları ve Podsakoff ve MacKenzie (1990) tarafından geliştirilen örgütsel vatandaşlık ölçeğinin sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca tezlerde örneklem belirleme tekniği olarak sırasıyla basit tesadüfi, kolayda ve tabakalı örnekleme yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum çalışmalarda daha çok olasılıklı örneklem yönteminin tercih edildiğini göstermektedir. Olasılıklı örnekleme yöntemi, öğelerin rastgele seçilmesi ve olasılık kuramına göre, örneklemin, evrenin parametrelerini doğru yansıtmaya ihtimali ile genellenebilirliğinin çok daha yüksek düzeyde olmasıdır (Coyne, 1997). Araştırmacıların örneklem belirleme tekniğine de yer vermedikleri görülmüştür. Örneklem belirleme yöntemine ilişkin herhangi bir bilginin yer almadığı tezler ise yüksek düzeyde olup bu durum yapılan diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Gökmen vd.,2007; Koşar vd.,2017;Koşar, 2018). Bu durum Gökmen vd. (2007), Koşar vd.(2017), Koşar (2018), ve Oruç (2020) çalışmalarında da gözlemlenmiş ve araştırmacıların çalışmalarında gereken özeni vermediklerini göstermektedir.

Çalışmalarda kullanılan örneklem grubunun dağılımının en sıklıkla hemşire grubu ve tüm hastane personelinde olduğu görülmektedir. Bu bulgu Akbaş (2020) tarafından ulaşılan sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Hemşire grubunun tercih edilme nedeni olarak diğer örneklem gruplarına kıyasla daha çok sayıda ve daha kolay ulaşılabilir olması ifade edilebilir. Sağlık kurumlarında hemşirelerin ÖVD düzeylerinin yüksek olması, kurumu hem cezbedici hem de daha aktif bir kuruma dönüştürecek böylece işyerinde verimliliğin artmasıyla birlikte çalışanların sağlık hizmeti sunarken daha yüksek performans göstermelerini sağlayabilir (Taghinezhad ve ark., 2015). Örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgütte çalışan bireylerin tümü tarafından sergilenmesinin örgüte katkıları daha fazla olacaktır.

Nicel çalışmalardan elde edilen verilerin güvenilirlik ve geçerlilik analizlerine bakıldığında güvenilirlik analizi için Cronbach Alpha, geçerlilik çalışmalarında ise sıklıkla hiçbir yöntemin kullanılmadığı görülmüştür. Faktör analizi yapılan çalışmalarda da açıklayıcı faktör analizinin veri toplama araçlarının geçerliliğini ölçmek için daha çok tercih edildiği görülmüştür. Güvenilirlik, geçerlilik için bir ön koşul olmakla birlikte, ölçümlerin hatalardan arındırılmış olması anlamına gelmektedir. Güvenilirlik, araştırmada kullanılan ölçeğin kendi içindeki tutarlılığını ve sonuçların daima birbirine yakın çıkacağını bir göstergesidir. Bu nedenle ölçeğin devamlılığına işaret eder (Balci, 2015).

Yayımlanan tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri incelendiğinde çalışmalarda en çok kullanılan veri analiz yöntemlerinin korelasyon ve regresyon analizleri, farklılıkları belirlemeye yönelik ise t-testi ve ANOVA olduğu görülmektedir. Bu testler parametrik verileri analiz etmeye yönelik test teknikleridir. Yapılan tezlerde çoğunlukla betimleyici istatistiklerin (yüzde, frekans vb.) kullanılmasından dolayı en sık kullanılan analiz yöntemleri tablosunda yer verilmemiştir. Verilerin normallik dağılımını belirlemek için kullanılan Kolmogorov Smirnov ile çarpıklık ve basıklık gibi testlerin çalışmalarda daha az kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda dağılımın normal olup olmadığına ilişkin analizler yapıldıysa bunların tezlerde belirtilmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

Araştırmalarda en sık ilişkilendirilen kavramlar demografik değişkenler, örgütsel adalet, örgütsel güven, psikolojik sermaye, örgütsel özdeşleşme, örgütsel sessizlik, duygusal zeka, lider-üye etkileşimi olarak bulunmuştur. Örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyen nedenlerin yapılan bazı çalışmalarda bireysel ve örgütsel faktörlerle ilişkili olduğu saptanmıştır (Çekmecelioğlu, 2007). Örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyen unsurların incelendiği çalışmalarda en çok vurgulanan faktörlerden biri çalışanların adalete ilişkin algılamalarıdır (Aytemiz Seymen vd.,2013; İplik, 2015). Örgütsel güvene dair çalışan-yönetici ilişkilerinde daha fazla ekstra rol davranışları gösterilmektedir (İşbaşı, 2000).

Araştırmalarda kavramın öncüllerine dair bulgulara göre işten ayrılma niyetini, örgütsel sessizliği, psikolojik sözleşme ihlalini negatif yönde, örgütsel güven, çalışan performansı, örgütsel bağlılığı, örgüt özdeşleşmeyi, iş tatminini pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği bulunmuştur. Duygusal zeka, psikolojik sermaye, örgütsel güven, örgütsel adalet, örgütsel özdeşleşme gibi değişkenlerin örgütsel vatandaşlık davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği, örgütsel sessizlik, işte ayrılma niyeti, tükenmişlik gibi değişkenlerin ise örgütsel vatandaşlık davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık kurumlarının, hedeflerine ulaşma ve kurumsal performansın artırılmasında çalışanlarının örgütsel vatandaşlık sergilemelerinin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir (Chu ve diğerleri, 2005). Sağlık çalışanları ekip olarak hizmet vermektedir. Sağlık çalışanlarının örgütsel vatandaşlık sergilememesi durumunda ekip çalışması da zarar görecektir ve bu da hizmet kalitesi, verimlilik ve performans gibi sonuçları etkileyecektir (Ürek vd.,2016).

Sağlık alanındaki örgütsel vatandaşlık literatürünü geniş bir çerçeveye analiz eden bu çalışmanın konu ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılar ve uygulayıcılar için yeni bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir. Sağlık alanında çalışanlarla yapılan araştırmalarda artış olsa bile bu konuda ilişkilendirilebilecek farklı kavramlarla ilgili çalışmalar artırılabilir. Çalışmaların bilimsel niteliğini güçlendirmek amacıyla mutlaka araştırma yöntemi ve örneklem tekniğine özen gösterilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması, verilerin dağılım özelliklerinin tespit edilerek uygun analiz yöntemleri seçilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılacak araştırmalarda anket yöntemi dışında görüşme, mülakat tekniği gibi veri toplama teknikleri kullanılması, araştırma yöntemi olarak nitel veya karma yöntemin tercih edilmesi konuya farklı bir açıdan bakılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, M.(2020). Örgütsel sinizm ve örgütsel sonuçlarının sağlık çalışanları üzerine etkisi: sistematik bir derleme. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1), 94-107.
- Aytemiz Seymen, O., Kılıç, T., Saç, Ö. (2013). *Örgütsel adalet algısının oluşmasında ‘başkalarına dönük uygulamaların’ anlamlı etkisi var mıdır?*. 21.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 30 Mayıs-1 Haziran, Kütahya, 526- 531.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara:Pegem Akademi Yayınları.
- Bateman, T. S., & Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and the good soldier: the relationship between affect and employee “citizenship.” *Academy of Management Journal*, 26(4), 587-595. <http://dx.doi.org/10.2307/255908>
- Belenkuyu, C. (2015). Örgütsel vatandaşlık davranışının örgütsel çıktılara ve liderlik stillerine etkisi: bir meta-analiz çalışması (Master's thesis), ESOGÜ, Eskişehir.
- Borg, W. R. & Gall, M. D. (1989). *Educational research: an introduction (4th ed.)*. New York: Longman.
- Brief, A. P., & Motowidlo, S. J. (1986). Prosocial organizational behaviors. *Academy of management Review*, 11(4), 710-725.
- Chu, C., Lee, M., Hsu, H. ve Chen, I. (2005). Clarification of the antecedents of hospital nurse organizational citizenship behavior – an example from a taiwan regional hospital. *Journal of Nursing Research*, 13(4), 313-323.
- Coyne, I. T. (1997). Sampling in qualitative research. purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries?. *Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 623-630.

- Çekmecelioğlu Gündüz, H. (2007). *Yönetim desteği, örgütsel vatandaşlık davranışı ve iş performansı arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi*. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 25-27 Mayıs, Sakarya, 185-192.
- Değirmenci, A., & Doğru, M. (2017). Türkiye'de sosyobilimsel konularla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: bir betimsel analiz çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 123-138.
- Doğan, H., & Tok, T. N. (2018). Türkiye'de eğitim bilimleri alanında yayınlanan makalelerin incelenmesi: Eğitim ve Bilim Dergisi örneği. *Current Research in Education*, 4(2), 94-109.
- Ehrhart, M. G., Bliese, P. D., & Thomas, J. L. (2006). Unit-level ocb and unit effectiveness: examining the incremental effect of helping behavior. *Human performance*, 19(2), 159-173.
- Gökmen, Ö. F., Uysal, M., Yaşar, H., Kırksekiz, A., Güvendi, G. M., ve Horzum, M. B. (2017). Türkiye'de 2005-2014 yılları arasında yayınlanan uzaktan eğitim tezlerindeki yöntemsel eğilimler: Bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 1-25.
- Graham, J. W. (1991). An essay on organizational citizenship behavior. *Employee responsibilities and rights journal*, 4(4), 249-270.
- Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today*, 24(2), 105-112.
- İplik, F. N. (2015). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Ankara: Akademiyan Kitabevi.
- İşbaşı, J. Ö. (2000). Çalışanların yöneticilerine duydukları güvenin ve örgütsel adalete ilişkin algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışının oluşumundaki rolü: bir turizm örgütünde uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Keleş, Y., & Pelit, E. (2009). Organizational citizenship behavior of hotel employees: a study into five-star hotels in İstanbul. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Koşar, D. (2018). Türkiye'deki örgütsel vatandaşlık davranışı konulu tezlerin incelenmesi: bir içerik analizi çalışması. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 38(2).
- Koşar, D., ve Koşar, S. (2017). Örgütsel ikiyüzlülük. *İçinde S. Özdemir ve N. Cemalođlu, Örgütsel davranış ve yönetimi* (ss. 595-617). Ankara: Pegem Akademi.
- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: integrating diversity with quantitative, Qualitative, And Mixed Methods*. New York: Sage.
- Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: the good soldier syndrome*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Organ, D. W. (1990). The motivational basis of organizational citizenship behavior. *Research in organizational behavior*, 12(1), 43-72.
- Organ, D. W. (1997). Organizational citizenship behavior: It's construct and clean-up time. *Human Performance*, 10(2), 85-97. http://dx.doi.org/10.1207/s15327043hup1002_2
- Organ, D. W., & Konovsky, M. (1989). Cognitive versus affective determinants of organizational citizenship behavior. *Journal of Applied Psychology*, 74(1), 157- 164. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.74.1.157>
- Organ, D. W., & Ryan, K. (1995). A meta-analytic review of attitudinal and dispositional predictors of organizational citizenship behavior. *Personnel Psychology*. 48.775- 802.
- Oruç, E. (2020) Türkiye'de işe yabancılaşma (work alienation) literatürüne ilişkin betimsel bir inceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 327-351.

- Podsakoff, N. P., Whiting, S. W., Podsakoff, P. M., & Blume, B. D. (2009). Individual-and organizational-level consequences of organizational citizenship behaviors: A meta-analysis. *Journal of applied Psychology*, 94(1), 122.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H., & Fetter, R. (1990). Transformational leader behaviors and their effects on followers' trust in leader, satisfaction, and organizational citizenship behaviors. *The Leadership Quarterly*, 1(20), 107-142.
- Podsakoff, P., MacKenzie, S., Paine, J., & Bachrach, D. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management*, 26(3), 513-563. <http://dx.doi.org/10.1177/014920630002600307>
- Smith, C. A. O. D. W. N. J. P., Organ, D. W., & Near, J. P. (1983). Organizational citizenship behavior: Its nature and antecedents. *Journal of applied psychology*, 68(4), 653.
- Taghinezhad F, Safavi M, Raiesifor A, Yahyavi SH. (2015). *Antecedents of organizational citizenship behavior among iranian nurses: a multicenter study*. BMC Research Notes. 2-8
- Ürek, D. (2015). Sağlık kurumlarında lider-üye etkileşim düzeyi ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ürek, D., Demir, İ. B. ve Uğurluoğlu, Ö. (2016). Örgütsel sessizliğin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi: bir eğitim ve araştırma hastanesi uygulaması. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 122-14.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50